

Radoslav Štefančík – Ladislav Macháček a kolektiv: Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku

Brno: Tribun EU 2013, 235 s. ISBN 978-80263-0516-3

Problematika extrémnej pravice pritiahla za ostatných 30 rokov na seba pozornosť časti najmä európskej politologickej obce. Rozvoj výskumu tohto fenoménu je priamo úmerný úspechom, ktoré extrémna pravica v tomto období dosiahla. Výnimkou z tohto pohľadu nie je ani publikácia *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*, ktorej autori si lepšie načasovanie jej vydania snád' ani nemohli vybrať. Nedávne výsledky volieb do samosprávnych krajov vyniesli do kresla župana v Banskobystrickom kraji kandidáta s reputáciou pravicového extrémizmu. Tento fakt automaticky spôsobil, že sa v ostatných týždňoch začalo o extrémizme diskutovať s veľkou intenzitou. Z tohto pohľadu je vydanie publikácie, ktorá deklaruje ako svoju ústrednú ambíciu odhaľovať podporu politického extrémizmu primárne v prostredí mládeže, ktorú považuje za jednu z hlavných cieľových skupín extrémistov, nanajvýš relevantné.

Kým v západnej Európe vzniká veľké množstvo publikácií a článkov na túto tému, na Slovensku je ich nedostatok. Dokonca aj v porovnaní so susednou Českou republikou možno konštatovať, že výskum krajnej pravice alebo pravicového extrémizmu je na Slovensku takmer v plienkach. To súvisí najmä s tým, že na Slovensku je nedostatok odborníkov, ktorí by sa priamo zameriavali na problematiku politického extrémizmu a na javy s ním spojené. V tomto kontexte možno uviesť, že publikácia *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku* si môže nárokovať prvenstvo, pokiaľ ide o publikáciu z prevažne akademického prostredia. Jedinou výnimkou je monografia *Adriany Mikulčíkovej* s názvom *Pravicový extrémizmus v Spolkovej republike Nemecko. Príčiny, podoby a prejavy*, ktorá na Slovensku vyšla ako vôbec prvá. Z toho dôvodu je namieste vnímať snahu autorov publikácie ako pozitívum.

Rozdielom v porovnaní so zahraničnými publikáciami venujúcimi sa tejto téme je to, že kým v západnej Európe vychádzajú publikácie o pravicovom extrémizme spravidla z pier odborníkov, ktorí sa tejto téme dlhodobo venujú, pri tejto publikácii to tak nie je. Nemusí to však byť nevyhnutne negatívom. Z pohľadu interdisciplinarity môže rôznorodosť autorov obohatiť už existujúci výskum o nové pohľady. Samozrejme, je tu aj šanca, že prípadná absencia hlbších teoretických vedomostí zapríčini isté nepresnosti a znemožní adekvátne preniknúť do skúmanej problematiky. Preto sa vo svojej recenzii zameriam práve na teoretické aspekty publikácie a pokúsim sa o ich kritické zhodnotenie.

V publikácii sú v prevažnej miere zastúpení autori skúmajúci problematiku mládeže, kde možno zaradiť *Ladislava Macháčka* a tri autorky pôsobiace na Oddelení prevencie a výskumov mládeže Ústavu informácií a prognóz školstva (*Marcela Bieliková, Mária Janková, Marianna Pétiová*). Do tejto skupiny možno čiastočne zaradiť aj *Radoslava Štefančíka* z Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorý sa okrem výskumu mládeže zaoberá aj problematikou politických strán a migrácie. Ďalšou skupinou sú autori zaoberajúci sa problematikou médií alebo verejnej mienky. Sem možno zaradiť *Evu Polákovú* z Fakulty masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, *Luciu Spálovú* z Katedry masmediálnej komunikácie

a reklamy Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Ľudovíta Šrámka z Útvaru výskumu a štatistiky Národného osvetového centra. Autorkou, ktorá sa vo svojom výskume primárne zaoberá problematikou krajnej pravice, je doktorandka *Alena Kluknavská* z Katedry politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Monografia je zložená zo šiestich kapitol, úvodu, záveru, zoznamu použitej literatúry, profilu jednotlivých autorov a sumáru v anglickom jazyku.

Úvodná kapitola ponúka všeobecný náhľad do problematiky definovania politického extrémizmu so zameraním na jeho pravicový variant, snaží sa charakterizovať jednotlivé jeho podoby, subjekty a tiež možnosti potierania tohto javu. Za jedno z pozitív tejto kapitoly možno považovať problematiku populizmu, ktorej výskum sa v kontexte extrémnej pravice stáva stále viac relevantným. Na druhej strane by si možno zaslúžila väčšie a podrobnejšie rozpracovanie. Autor sa v kapitole drží primárne jedného z prístupov definovania politického extrémizmu. Ten je rozšírený najmä v Nemecku, odkiaľ prenikol aj do Českej republiky. Ide o tzv. teóriu extrémizmu, ktorej najznámejší predstavitelia, nemeckí autori Uwe Backes a Eckhard Jesse, sa v úvodnej kapitole uvádzajú pomerne frekventovane. Tento prístup chápe politický extrémizmus ako antitézu k ústavnému demokratickému štátu. V súlade s ním autor charakterizuje politický extrémizmus ako „*sumu viacerých ideologických fragmentov na oboch stranách ideového spektra, ktorých spoločné východisko je založené na odpore proti slobodnému demokratickému ústavno-politickému poriadku a podpore predstavy nového spoločensko-politického zriadenia*“. (s. 12) Problémom tzv. teórie extrémizmu je skutočnosť, že svoju charakteristiku historicky odvádza od toho, ako je charakterizovaný nemeckým Spolkovým úradom na ochranu ústavy. (Mudde 1995) Tento aspekt protiústavnosti vytvára nutne z politického extrémizmu štátom určený normatívny koncept. Publikácia odkazuje na slová brnianskeho politológa Josefa Smolíka, podľa ktorého atribút extrémizmu určuje súdna zložka štátnej moci. (s. 20) Preto sa tento prístup, ako aj samotný termín extrémizmus stávajú často terčom kritiky v akademickom prostredí. Ako uvádza nemecký politológ Michael Minkenberg „*možno táto definícia dáva zmysel, keď sú štátne autority znepokojené týmto fenoménom, ale sociológovia a politológovia by sa nemali unáhliť v tom, aby nechali štát rozhodnúť, kto a čo má byť analyzované*“. (Minkenberg 2011: 40) Keďže v prípade politického extrémizmu ide, ako už samotný prívlastok napovedá, o politický jav, mali by to byť primárne politológovia, ktorí ho budú charakterizovať a na ktorých definície sa budú štátne orgány a dokumenty odvolávať a nie naopak. Skutočnosť je však v mnohých prípadoch taká, že sú to práve akademici, ktorí preberajú definície z dokumentov vypracovaných štátnymi úradníkmi, prípadne príslušníkmi represívnych zložiek štátu, ktorých kvalifikácia je v tomto prípade otázna (na ilustráciu možno spomenúť napríklad *Správu o plnení úloh vyplývajúcich z koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 za rok 2012*). S takýmto prístupom sa možno stretnúť aj v niektorých kapitolách samotnej publikácie (s. 41, 195), čo môže viesť k absencii kritického prístupu, ktorý by mal byť pre vedu vlastným, a k servilnosti voči bezpečnostnej politike štátu a štátnemu prístupu sekuritizácie, teda označovaniu subjektov ako potenciálnej bezpečnostnej hrozby. (Napríklad pomerne netradičná časť o extrémizme imigrantov na strane 26, kde sám autor hovorí, že je na úrovni špekulácií, prípadne uvádzanie niektorých subkultúr v 7. kapitole).

Druhým problematickým aspektom knihy je, že sa napriek svojmu názvu nezaobrá tak úplne pravicovým extrémizmom. Presnejšie by bolo možno povedať, že sa čiastočne zaoberá radikálnou pravicou a sústreďuje sa najmä na negatívne stereotypy ako faktor zapríčiňujúci ich podporu. Pre niekoho to možno vyznie ako terminologická úzkoprsoť (čítaj slovíčkarenie), je však potrebné si uvedomiť špecifickosť tohto termínu. V žiadnom prípade tu nejde o akýsi terminologický fetišizmus, pretože používanie termínu extrémizmus má svoje reálne konzekvencie. Sem patria delegitimizácia, ostrakizácia a v kontexte toho, že na Slovensku je tento termín v rôznych obmenách súčasťou Trestného zákona, aj kriminalizácia. Preto je potrebné narábať s týmto termínom nanajvýš citlivo a vedieť obhájiť jeho použitie. Kým teoretická časť definuje extrémizmus ako ideológiu primárne sa vymedzujúcu voči demokratickému usporiadaniu, prihliadanie na antidemokratický aspekt v ostatných kapitolách publikácie reflektované nie je.

Toto je aj téma druhej kapitoly s názvom *Vzťah slovenských občanov a mládeže k pravicovému extrémizmu*, ktorá predikovala možnosť volebného úspechu slovenskej ultrapravice. (Nedávne voľby do VÚC.) Realizovaný kvantitatívny výskum sa zaoberal vzťahom občanov k autoritárstvu a najmä k negatívnym stereotypom voči menšinám. Tieto dva aspekty tvoria jadro politických programov krajne pravicových subjektov a až na chýbajúci antidemokratický aspekt aj špecifickej podskupiny, teda pravicovo-extrémistických subjektov. Možno teda konštatovať, že zistená vysoká miera negatívnych predsudkov môže, avšak nemusí slúžiť ako generátor podpory pravicovo-extrémistických subjektov, keďže nízka miera zistených autoritárskych tendencií a neskúmaná miera protidemokratických tendencií môžu, naopak, odradiť veľkú časť potenciálnych voličov. Za negatívum kapitoly možno označiť taktiež chýbajúce zameranie sa na vzťah k politickým elitám a etablovaným politickým stranám, keďže protestné volenie je v mnohých prípadoch jedným z najčastejších spôsobov a motívov podpory extrémne pravicových subjektov a existuje odôvodnený predpoklad, že to tak bolo aj pri nedávnych voľbách do VÚC.

Ďalšia kapitola nesie názov *Diskriminačné tendencie mediálneho zobrazovania Rómov a prvky extrémizmu v komunikácii na sociálnej sieti*. Autorky v nej analyzujú výsledky doterajších výskumov prezentovania Rómov v slovenských médiách a konštatujú, že „*istý podiel viny na stúpajúcich negatívnych náladách majoritného obyvateľstva voči Rómom majú aj nekorektné, stereotypizujúce mediálne správy*“ (s. 125) V druhej časti potom prostredníctvom diskurzívnej analýzy mapujú protirómske názory na sociálnej sieti, ktorá je v mnohých prípadoch efektívne využívaná práve extrémne pravicovými skupinami na oslovanie a komunikáciu so svojimi sympatizantmi.

O extrémizme priamo nehovorí ani kapitola s názvom *Zaostrené na Rómov? Ľudová strana Naše Slovensko v parlamentných voľbách na Slovensku*, v ktorej autorka skúma vzťah medzi predvolebnými témami strany a jej následným volebným ziskom. Sama autorka označuje skúmanú stranu za krajne pravicovú, medzi jej nosné témy zaraďuje kritiku rómskej menšiny a etablovaných politikov. Za problematické možno označiť formulácie o predvolebných témach ĽSNS v roku 2006, keďže, ako aj sama autorka píše, ĽSNS sa ako strana konštituovala až v roku 2010. Stotožňovanie Slovenskej pospolitosti – Národnej strany s ĽSNS z dôvodu toho istého lídra strany,

samozrejme, má svoju logiku, avšak z hľadiska exaktnosti je takéto stotožňovanie problematické.

Kapitola *Prejavy intolerancie a násilia u žiakov základných a stredných škôl na Slovensku* ponúka výsledky výskumu zameraného na problematiku násilia a intolerancie a samotní autori publikácie sa ju podľa vlastných slov rozhodli zaradiť z dôvodu ich presvedčenia, že akceptovať extrémizmus predpokladá akceptovať násilie. Takáto interpretácia je problematická a už spomínaný Uwe Backes píše: „*bolo by nevhodné vidieť použitie násilia alebo ilegálnych metód ako definičnú charakteristiku politického extrémizmu*“. (Backes 2007: 257) Odhliadnuc od toho prináša kapitola cenné poznatky o sklonoch k intolerancii a násiliu mladých ľudí.

Posledná kapitola s názvom *Postoj mládeže k prejavom extrémizmu* ponúka pomerne zaujímavé štatistické porovnanie vzťahu mladých ľudí k jednotlivým menšinám, subkultúram, radikálnym a extrémistickým skupinám medzi rokmi 2007, 2009 a 2011. Poukazuje na nárast tolerance ku krajne pravicovým názorom a ich reprezentantom a naopak, pokles tolerance k jednotlivým menšinám, najmä Rómom.

Možno konštatovať, že kolektívna monografia Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku napriek niektorým najmä terminologickým nepresnostiam prináša pomerne celistvý pohľad na problematiku negatívnych predsudkov v slovenskej spoločnosti z pohľadu médií, verejnej mienky a samotných krajne pravicových aktérov. Taktiež možno uviesť, že svoj primárny záujem „*zistiť, či mladá generácia na Slovensku prejavuje sklony k programovým prioritám extrémistických skupín*“ (s. 212), čiastočne naplňa, keďže negatívne predsudky voči menšinám môžu byť jednou z motivácií podpory tohto druhu subjektov.

LITERATÚRA

- BACKES, U., 2007: Meanings and forms of political extremism in past and present. Central European Political Studies Review, Vol. 9, Part 4, pp. 242-262.
- MINKENBERG, M., 2011: The radical right in Europe today: trends and patterns in East and West. In: Langenbacher, N. – Schellenberg, B. (ed): Is Europe on the „Right“ Path? Right-wing Extremism and Right-wing Populism in Europe. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- MUDDE, C., 1996: The War of Words Defining the Extreme Right Party Family. West European Politics, Vol. 19, NO. 2, PP. 225-248.

Tomáš Nociar
Katedra politológie, FF UK, Bratislava